

Olaylar – İki başvuran, ilki hafifletilmemiş, ikincisi hafifletilerek ömür boyu hapis cezası çekmektedirler. Her iki başvuranda ömür boyu hapis cezası verilen hükümlülere uygulanabilir olan, günün büyük kısmında daimi olarak kilitli hücrelere hapsedilmelerine ve diğer hükümlülerden ayrı tutulmalarına yol açan sıkı tutukluluk rejimi uyarınca tutulmuşlardır. Avrupa Mahkemesi’ne yaptıkları başvurularda, tutukluluk koşullarından (Sözleşme’nin 3. maddesi) ve etkin bir iç hukuk yolu (13. madde) bulunmamasından şikâyetçi olmuşlardır.

Ayrıca ilk başvuran ömür boyu hapis cezasının hafifletilmemesinin ve rehabilitasyon olanakları bulunmamasının 3. maddeye aykırı olarak insanlık dışı ve aşağılayıcı ceza anlamına gelmesinden şikâyet etmektedir. Hafifletilmemiş ömür boyu hapis cezası, 1998 yılı Aralık ayında Bulgaristan’da idam cezasının kaldırılmasından sonra başlatılmıştır. Bunun yanı sıra hafifletilebilir olan “basit” ömür boyu hapis cezası bulunmaktadır. 13 Ekim 2006 tarihinden itibaren Bulgaristan Cumhurbaşkanı’nın af yetkisi içerisinde, hafifletilmeksizin verilenler dâhil olmak üzere tüm ömür boyu hapis cezalarına hafifletme yetkisi de bulunmaktadır. 2012 yılında, Bulgaristan Anayasa Mahkemesi¹, af yetkisinin keyfe bağlı olmadan uygulanması, anayasal değerleri ve ilkeleri yürürlüğe koyma görevine tabi olması ve mahkûmun aile durumunu, sağlığını, merhametini, şefkatini, insanlığını, hakkaniyetini ve kişiliğinde herhangi bir olumlu değişikliğin göz önünde bulundurulması gerektiğine karar vermiştir. Af Komisyonu 2012 yılında, af yetkisinin uygulanmasına ve işleyişini düzenleyen usul kurallarının belirlenmesine ilişkin tavsiye vermek için oluşturulmuştur.

Hukuki Değerlendirme – 3. madde

- (a) *Tutukluluk Koşulları (her iki başvuran)* – Başvuranlar daimi olarak kilitli hücrelerde kalmış ve kendileri hapsedildikleri süre boyunca hapishane nüfusunun geri kalanından ayrı tutulmuşlardır. Başvuranlar hücrelerinde gün içerisinde 21 ila 22 saat arasında kapatılmışlardır, diğer hükümlülerle hatta aynı üniteye yerleştirilen hükümlülerle de etkileşim halinde bulunamamışlardır. Ömür boyu hapis cezası alan hükümlülerin cezaevi nüfusunun geri kalanından ve birbirlerinden doğrudan ayrılması, özellikle cezaevi dışında kapsamlı aktiviteler ya da hücre içinde mevcut uyarıcı unsur olmaması, kendi içerisinde Sözleşme’nin 3. maddesi kapsamında bir husus doğurabilir. Başvuranların ikisinin de bu tür sıkı tedbirler alınmasını gerektirecek derecede tehlike arz ettiklerini gösteren bir delil bulunmamaktadır. Hatta başvuranların ayrı tutulmaları büyük çapta davranışlarına ilişkin herhangi bir güvenlik endişesinden daha çok cezaevi rejimini düzenleyen ulusal yasal hükümlerin doğrudan uygulanması neticesinde yapılmış gibi görünmektedir. Ayrıca, açık alanda egzersiz ve makul etkinliklere

¹ 11 Nisan 2012’nin 6 nolu Kararı

dair erişimleri kısıtlanmış ve gün içinde yalnızca üç kere tuvaleti kullanmak için hücrelerinden çıkmalarına izin verildiğinden, kova kullanımına başvurmak zorunda kalmışlardır.

Tutukluluk koşullarının ve tutukluluk süresinin giderek artan etkisi neticesinde başvuranlar tarafından katlanılan sıkıntı ve güçlük (sırasıyla 12 ve 14 yıl) bu nedenle bir 3. madde ihlali için gerekli tutukluluklarının doğasında bulunan kaçınılmaz güçlük seviyesini aşmış ve minimum ağırlık eşiğinin ötesine geçmiştir. Bu durum insanlık dışı ve aşağılayıcı muamele teşkil etmiştir.

Sonuç: ihlal (oy birliğiyle)

(b) *Hafifletilmemiş ömür boyu hapis cezası (ilk başvuran)* - Mahkeme 3. madde kapsamında “indirilemez” ömür boyu hapis cezası uygulanmasının bir husus doğurabileceğini vurgulamaktadır. Ancak, ömür boyu hapis cezası aslında uygulamada tamamen yerine getirilebildiğinden “indirilemez” durumuna gelemmez: bu tür bir cezanın *hukuken* ve *fiilen* indirilebilir² olması 3. madde amaçlarına yönelik yeterlidir. 3. maddeye uyum içinde olması için, ömür boyu hapis cezası hem serbest kalma umudu hem de yeniden inceleme olasılığı sunmalıdır çünkü bir mahkûm rehabilitasyonu içeren meşru penoloji bilimine ait zeminler oluşturulmadığı sürece, hapsedilmeye yönelik tutulamaz. Ömür boyu hapis cezası alan kişi mahkûmiyetinin en başında, serbest bırakılması göz önünde tutulabilmesi için mahkûmiyetinin ne zaman gözden geçirileceğini ya da araştırılabileceğini dâhil hangi koşullar kapsamında neler yapması gerektiğini bilmeye dair hak sahibidir.³

2006 yılında kanuna yapılan değişiklikten dolayı, ilk başvuranın hapis cezası *hukuken* indirilebilir ve belirli olduğu halde, söz konusu tarihten önce konumu daha belirgin değildi. Ancak *hukuken* indirilebilirliğe bakılmaksızın, Mahkeme hapis cezasının ilgili dönem boyunca *fiilen* indirilebilir olduğuna ya da ilk başvuranın var olan işleyişin kendisine serbest kalma ya da hafifletilmiş ceza üzerinde düşünebilme imkânı verdiğini bilmesi gerektiğine kanaat etmemiştir .

Başvuranın mahkûmiyetinin kesinleştiği 2004 yılı Kasım ayından 2012 yılı başına kadar, cumhurbaşkanlığının af yetkisi kamuya yönelik yapılmış herhangi bir politika açıklaması olmaksızın ve bireysel af kararlarına ilişkin gerekçelendirme yapılmaksızın anlaşılması güç bir şekilde kullanılmıştır. Süreçte herhangi bir resmi hatta gayri resmi tedbir bile olmayıp söz konusu zaman boyunca hafifletilmemiş ömür boyu hapis cezası çeken bir kişiye, ceza düzenlemesi sağlanabildiğine dair somut örnekler yoktur.

²Kafkaris / Kıbrıs [BD], 21906/04, 12 Şubat 2008, 105 sayılı Bilgi Notu

³ Vinter ve Diğerleri / Birleşik Krallık [BD], 66069/09, 130/10 ve 3896/10, 9 Temmuz 2013, 165 sayılı Bilgi Notu

Yeni Cumhurbaşkanının kararları, 11 Nisan 2012 tarihli Anayasa Mahkemesi'nin kararı ve Af Komisyonu'nun uygulaması neticesinde, 2012 yılında başlatılan reformlarla, cumhurbaşkanlığının af yetkisini uygulama yöntemine ilişkin husus oldukça belirgin olmuştur. Öyle ki, birinci başvuranın artık var olan işleyişin kendisine serbest kalma ya da hafifletilmiş ceza üzerinde düşünebilme imkânı sağladığını bildiği kabul edilmektedir.

Ancak, Mahkeme ayrıca birinci başvurana iyileştirmeye dair gerçek bir fırsat verilip verilmeyeceğini göz önünde bulundurması gerekir. Sözleşme rehabilitasyon hakkı gibi bir hakkı garanti altına almazken, ve 3. madde, mahkumlara rehabilitasyon ya da topluma kazandırma programları ve etkinlikler sağlamasına dair makamlar üzerine doğrudan bir görev yüklemeyen, makamların ömür boyu hapis cezası alan mahkumlara günün birinde özgürlüklerini geri kazanmalarına dair bir şans, ancak uzak bir ihtimal, vermesini istemiştir. Söz konusu şansın gerçek ve somut olabilmesi için, makamlar da ömür boyu hapis cezası çeken mahkûmlara kendilerini rehabilite etmeye yönelik uygun bir fırsat vermelidir. Devlet bu doğrultuda geniş bir takdir payından yararlandığı halde, ömür boyu hapis cezası alan mahkûmun hapsedilme koşulları ve düzeni ilgilenmeye değmeyen bir sorun olarak düşünülmemelidir. Birinci başvuran özellikle, neredeyse tamamen soyutlanmasıyla ve çok sınırlı sosyal iletişim imkânlarıyla, sıkı bir cezaevi düzenine maruz kalmıştır. Söz konusu düzenin zarar verici etkileri, kendisinin tabi tutulmuş olduğu, istenilen düzeyde olmayan fiziki koşullarla ilişkilendirildiğinde, düzelme ihtimali ve bu nedenle bir gün ulaşabileceği gerçek bir umuda kapılması, ilerleme göstermesi ve ceza indirimi elde etmesi ciddi bir şekilde zayıflatılmış olmalıdır. Söz konusu duruma, rehabilitasyon doğrultusunda gelişim göstermesine ilişkin istikrarlı periyodik değerlendirme yapılmadığı da eklenmelidir. Bu nedenle, 2012 reformları ardından ömür boyu hapis cezası fiilen indirilebilir olarak kabul edilemez.

Sonuç: ihlal (oy birliğiyle)

Mahkeme, ayrıca (oy birliğiyle) başvuranların tutukluluk koşullarına ilişkin şikâyetlerine yönelik Bulgar Kanunu kapsamında etkin bir hukuk yolu bulunmayışı nedeniyle Sözleşme'nin 13. maddesinde ihlal olduğuna karar vermiştir.

46. madde: Kararın uygun bir şekilde uygulanması için, Bulgaristan öncelikli olarak yasalar aracılığıyla, şartlı tahliyeyle değinerek ya da değinmeden ömür boyu hapis cezası alan kişilere uygulanabilir cezaevi rejimini idare eden yasal çerçeveye, özellikle son derece sınırlayıcı cezaevi rejiminin doğrudan uygulanmasına ve tüm ömür boyu hapis cezası alan mahkûmlara ilişkin ayrı tutma durumuna ilişkin yeniden düzenleme yapmalıdır.

41. madde: Tutukluluk koşulları neticesinde birinci başvurana 4.000 avro ve ikinci başvurana 3.000 avro manevi tazminat olarak verilmesine; ihlalin tespiti herhangi bir manevi tazminat açısından

yeterli adil tazmin teşkil etmiştir. Birinci başvuran hafifletilmemiş ömür boyu hapis cezasına ilişkin indirim alamamaktan mağdur olmuştur.